

HARDE WOORDEN ZIJN NODIG

Een reactie op het onderzoek naar de effecten van sturing op discrepantie tussen ce- en se-cijfers

In *Levende Talen Magazine* zijn onlangs de conclusies weergegeven van een onderzoek dat *Levende Talen* heeft laten uitvoeren naar de effecten van sturing door schoolleiders op de discrepantie tussen cijfers van het centraal examen en het schoolexamen (Werkgroep Onderzoek se/ce, 2013). De meeste schoolleiders blijken te sturen op vermindering van deze discrepantie. Een groot deel doet dat zelfs al wanneer voor één vak de discrepantie tussen ce- en se-cijfer boven de 0,5 punt ligt, terwijl de indicator van de onderwijsinspectie betrekking heeft op het gemiddelde van de cijfers van alle vakken van ce en se, en gemeten over meerdere jaren.

De gevolgen voor de talen zijn ernstig. Op grote schaal zijn secties leesvaardigheid gaan toevoegen aan het se om de discrepantie se–ce te verkleinen, terwijl leesvaardigheid via het ce al de helft van het eindexamencijfer bepaalt. Dit gaat ten koste van het gewicht van se-onderdelen als mondelinge vaardigheid, schrijfvaardigheid en literatuur. Bovendien wordt via het terugslag-effect het voorafgaande onderwijs nog eenzijdiger gericht op leesvaardigheid.

De conclusies van het onderzoek worden gevolgd door aanbevelingen van de kant van *Levende Talen*, waarvan er een paar naar mijn mening te voorzichtig zijn. Natuurlijk is het voor de vereniging lastig dat de subsidiegever van het onderzoek dezelfde is als

degene die onverwijld zijn beleid zou moeten veranderen: het ministerie van OCW. Daar, en bij de onderwijsinspectie, ligt namelijk het echte probleem, niet bij de sturende schoolleiders. Maar deze afhankelijkheid moet ons er niet van weerhouden de realiteit onder ogen te zien en harde woorden te spreken waar nodig.

Arbitrair

Aanbeveling 1 van *Levende Talen* luidt: beperk de sturing op output door de indicator se–ce van de Inspectie van het Onderwijs een relatieve weging te geven (dat wil zeggen uitgaan van een landelijk gemiddelde van het verschil tussen de cijfers van ce en se per vak). Deze aanbeveling is improductief omdat ze meedenkt in het kader van de bewuste indicator, en die deugt niet. Dat licht ik nu graag toe.

De gedachtegang die naar voren komt uit de inspectierapporten waarin de indicator, ofwel de discrepantie-norm wordt gehanteerd (bijvoorbeeld Inspectie, 2007), is de volgende:

1. Bij een aantal scholen (15%) is de gemiddelde discrepantie tussen se- en ce-cijfers te hoog (meer dan 0,5%).
2. Deze scholen zijn dezelfde die door de Inspectie als zwak worden beoordeeld qua onderwijskwaliteit.
3. Op deze scholen compenseren leerlingen lage cijfers op het ce door hoge cijfers op het se.

Foto: Anda van Riet

Ad 1: 0,5 als grens is natuurlijk op zich al een arbitraire norm. Doordat uitgegaan wordt van gemiddelden en niet gedifferentieerd wordt tussen vakken, is het ook een onzinnige norm. Iedereen weet immers dat de verhouding ce–se bij de talen onvergelijkbaar is met die bij bijvoorbeeld de zaakvakken, omdat bij de eerste geheel verschillende vaardigheden en domeinen aan de orde komen in ce en se, terwijl dit verschil bij de zaakvakken nauwelijks aanwezig is.

Ad 2: voor deze stelling levert de Inspectie in geen van haar rapporten enig

concreet bewijs. Het rapport van De Lange en Dronkers (2006, p. 24), waardoor OCW en Inspectie zich hebben laten inspireren, geeft slechts een cirkelredenering: 'Het bestaan van grote discrepantie tussen SO- en CE-cijfers op een school wijst vooral op slechte resultaten op het centraal examen en indirect op een slecht functionerende school.'

Ad 3: dit is het kwaadaardigste deel van de gedachtegang, want hier wordt gesuggereerd, wederom zonder enig bewijs, dat scholen een doelbewuste strategie hanteren om falen te maskeren.

Onzin

Een van de weinige inspectierapporten waarin concreet cijfermateriaal wordt geboden, heeft betrekking op het particulier bekostigd voortgezet onderwijs: instellingen als Luzac en Nieuw Blankesteijn (Inspectie, 2009). Het biedt een onthullend kijkje in de werkwijze en de argumentatie van de Inspectie.

De Inspectie analyseert de examenresultaten van 29 locaties in 2008. Ze stelt allereerst vast dat het gemiddelde ce-cijfer onder de 6 ligt bij 32% van de vmbo-tl-locaties, 59% van de havo-locaties en 86% van de vwo-locaties uit het particulier bekostigd onderwijs. Bij het

van overheidswege bekostigd onderwijs is dat respectievelijk 13%, 9% en 15%. Het kost weinig moeite om de mening van de Inspectie te delen dat hier voor het particulier bekostigd onderwijs een probleem ligt.

Het gemiddelde se-cijfer onder de 6 is bij zowel vmbo-tl- als havo- als vwo-locaties nihil. De Inspectie voegt hieraan toe: 'In tegenstelling tot de resultaten voor het CE wijken de resultaten van het SE niet echt af van die in het bekostigd onderwijs: ook hier is het percentage scholen dat lager dan 6 gemiddeld scoort voor het schoolexamen nihil' (p. 23).

Het particulier bekostigd onderwijs scoort dus vergeleken met het overige onderwijs slecht op het centraal examen, en gelijk op het schoolexamen. Ieder normaal mens zou hieruit concluderen dat de bewuste scholen hun leerlingen beter moeten gaan voorbereiden op het centraal examen en het schoolexamen ongewijzigd kunnen laten. Maar zo niet de Inspectie. Nog geen halve pagina later lezen we de volgende zinnen: 'Ontoelaatbaar is dat scholen de examenuitslagen manipuleren door een bewust positieve beïnvloeding door (te) hoge cijfers voor de schoolexamen. (...) Bij de particuliere exameninstellingen voor het voortgezet onderwijs ligt het gemiddeld gewogen verschil tussen het cijfer voor het schoolexamen en het cijfer voor het centraal examen in alle onderwijssoorten ruim boven 0,5. (...) Deze cij-

fers roepen vragen op over de betrouwbaarheid van schoolexamens.’ Kortom, het schoolexamen heeft het gedaan. Maar uit het voorafgaande blijkt nu juist dat de grote discrepantie ce–se geen gevolg is van hoge cijfers voor het se, en dus al evenmin van enige vorm van manipulatie door scholen, maar uitsluitend van de lage cijfers voor het ce.

Het inspectierapport is niet zonder de (bekende) gevolgen gebleven. Aan het schoolexamen Nederlands op Luzac bijvoorbeeld is het onderdeel leesvaardigheid toegevoegd. En het gesprek over individueel gelezen boeken is ingeruild voor de schriftelijke toets literatuur over voor iedereen dezelfde boeken; bij zo’n toets kunnen makkelijker onvoldoendes worden uitgedeeld, wat de gevreesde discrepantie se–ce helpt te bestrijden. Natuurlijk is Luzac ook zo verstandig geweest zijn voorbereiding op het ce te verbeteren. Maar juist daarom had het se niet aangepast hoeven te worden: de discrepantie se–ce zou alleen al verminderd zijn door de betere ce-cijfers.

Wat geldt voor het niet-bekostigd onderwijs geldt ook voor het bekostigd onderwijs: als er op een school een grote discrepantie is tussen ce- en se-cijfers, moet die school werken aan het verhogen van de ce-cijfers en niet aan het verlagen van de se-cijfers. In tegenstelling tot de Inspectie is Dronkers intussen wel tot dit inzicht gekomen, getuige zijn recente statement op een AOB/SLO-conferentie: ‘Het is dramatisch dat het gemiddelde cijfer voor het centraal examen voortdurend daalt. Ondertussen lijkt de Inspectie te focussen op het aanpakken van de verschilscore, terwijl de daling bij het centraal schriftelijk een veel belangrijker verklaring voor de toename van die kloof is.’

De discrepantiënorm zoals de Inspectie die nu hanteert, is *volstrekte onzin*, het moet maar eens duidelijk worden gezegd. Ze moet van tafel, in ieder geval voor de talen, maar natuurlijk liefst voor alle vakken.

Overbodig

Aanbeveling 5 van Levende Talen luidt: beperk de mogelijkheden voor negatieve gevolgen van sturing door verder onderzoek naar landelijke richtlijnen voor de inrichting van het pta voor de talenvakken. Het gaat dan om onderzoek naar de volgende vragen: hoe zouden de verschillende taalvaardigheden binnen het examen gewogen moeten worden; mogen onderdelen van het ce in het se opgenomen worden, en horen kennistoetsen (woordjes, ontleden) in het se thuis?

Het aanbevelen van verder onderzoek naar deze vragen is overbodig. We kunnen namelijk al weten hoe het zit, doordat we de situatie van voor 2007 hebben meegemaakt. Vóór de herziening van de tweede fase was er een voorgeschreven weging van onderdelen in het se en mochten onderdelen van het ce niet in het se opgenomen worden. Deelvaardigheidstoetsen voor woordkennis of ontleedvaardigheid kwamen niet voor, omdat limitatief omschreven stond wat voor een vak getoetst moest worden in het se, en daar waren woordkennis en ontleden niet bij.

Deze situatie leverde geen problemen op. Die kwamen pas toen OCW om nog altijd onduidelijke redenen koos voor ‘ruimte laten en keuzes bieden’ aan scholen, onder andere resulterend in het schrappen van vrijwel alle vormvoorschriften voor het se.

De oplossing is eenvoudig: terug naar de situatie van vóór 2007. Concreet:

- Verbied het opnemen van ce-onderdelen in het se. Hiermee is het leesvaardigheidsprobleem in één klap opgelost.
- Stel een weging vast van de verplichte vakonderdelen in het se, dezelfde als voor 2007.
- Beperk de vrije ruimte in het se die er is sinds 2007 tot 10%, die in de weging proportioneel wordt gekort op de andere vakonderdelen. Scholen die in deze 10% ‘schooleigen inhouden’ – woordjes of ontleden – willen toetsen, kunnen dat doen; scholen die voor nuttiger of

boeiender onderwijs kiezen eveneens. Een andere mogelijkheid is natuurlijk de vrije ruimte weer te schrappen, maar dit gaat ook mij te ver.

Het enige zinvolle aanvullende onderzoek is nagaan of er draagvlak is in het veld voor bovenstaande maatregelen, zowel binnen Levende Talen als bij talenleraren daarbuiten. (Ook hier geldt overigens dat de maatregelen evenzeer positief zouden uitpakken voor andere vakken.)

Als dat draagvlak er blijkt te zijn, is dat reden te meer voor Levende Talen om OCW duidelijk te maken dat het zoals het nu gaat niet langer kan. Sinds 2007 is scholen de illusie voorgehouden van ‘ruimte laten en keuzes bieden’, maar het tegendeel is feitelijk het geval. De fatale combinatie van het sturen op schoolexamencijfers en het schrappen van zinnige voorschriften voor het schoolexamen heeft de vrijheid van docenten, secties en scholen alleen maar verminderd, en de kwaliteit van het (talen)onderwijs aangetast.

Ik wens de vereniging succes en sterkte bij het spreken van de harde woorden die nodig zijn. Soms is diplomatie niet genoeg. ■

Helge Bonset

LITERATUUR

- Inspectie van het Onderwijs. (2007). *Discrepanties tussen de cijfers op het schoolexamen en het centraal examen in de periode 2004–2006: Een inspectierapport*. De Meern: Auteur.
- Inspectie van het Onderwijs. (2009). *Zelfstandige exameninstellingen voortgezet onderwijs: Leerlingenpopulatie en examenresultaten*. De Meern: Auteur.
- Lange, M. de, & Dronkers, J. (2006). *Hoe gelijkwaardig blijft het eindexamen tussen scholen? Discrepanties tussen de cijfers voor het schoolonderzoek en het centraal examen in het voortgezet onderwijs tussen 1998 en 2005*. Nijmegen/Fiesole: RU Nijmegen/Europees Universitair Instituut San Domenico di Fiesole.
- Werkgroep Onderzoek se/ce. (2013). *Schoolleiders die sturen op cijfers? Onderzoek naar de effecten van sturing op de discrepantie tussen cijfers op centraal examen en schoolexamen in de taalvakken*. *Levende Talen Magazine*, 100(5), 44–45.